

УДК 34

Сервецький І. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри СК Національної академії
Служби безпеки України*

СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА ПОСЯГАННЯ НА ПОЛІТИЧНОГО ЧИ ГРОМАДСЬКОГО ДІЯЧА

Постановка проблеми. Станом на 17 січня 2017 року в Україні зареєстровано 352 політичні партії [5] і керівник кожної, із офіційно зареєстрованих партій має право на державний захист.

Політичні партії здійснюють свою діяльність відповідно до уставу партійних організацій та рухів. Держава гарантує вільну політичну діяльність органів державної влади та управління. Такі гарантії політичної діяльності в Україні забезпечують СБУ[2], УДО, [3], Національна поліція [4].

Забезпечення безпеки вищих посадових осіб держави покладено на управління державної охорони [3], а захист політичних діячів (ст. 112 КК України [6]) покладено на СБ України [2], відповідно до кримінального процесуального кодексу України ст. 216 КПК України [7].

© Сервецький І. В., 2018

© Національний університет «Острозька академія», 2018

- Суспільна небезпека посягання на політичного чи громадського діяча / І. В. Сервецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 1(17) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18sivchd.pdf>.

Тому пріоритетом у діяльності СБ України є забезпечення успішної діяльності вищих посадових осіб держави та демократичне вільне функціонування політичних партій та рухів в Україні.

Отже, посягання на життя політичного діяча, який займається політичною діяльністю має найвищу довіру у суспільства є найціннішим для держави, суспільства і громадян і є предметом нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми кримінальної відповідальності за посягання на державного, політичного чи громадського діяча були предметом досліджень О.Ф. Бантишева, С.Г. Гордієнка, В.К. Грищука, Н.О. Гуторової, О.П. Дзьобаня, С.В. Дьякова, І.В. Діордіци, О.О. Дудорова, О.І. Звонарьова, А.Б. Качинського, В.С. Картавцева, О.О. Климчука, М.І. Мельника, В.О. Навроцького, Г.В. Новицького, В.Г. Пилипчука, М.А. Погорецького, О.С. Сотули, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, В.П. Тихого, М.І. Хавронюка та інших вчених.

Мета статі полягає у вивченні та узагальненні теоретичних проблем кримінальної відповідальності за посягання на життя політичного чи громадського діяча.

Основні результати дослідження. Посягання на життя керівника політичної партії, вчинене у зв'язку з їх державною чи громадською діяльністю чи погроза вбивством, заподіянням шкоди здоров'ю або майну, а також викраденням або позбавленням волі щодо осіб або їх близьких, з метою впливу на характер їх діяльності або діяльності держави чи органів, які вони представляють, карається позбавленням волі на строк до п'яти років.

Основним безпосереднім об'єктом цього злочину, передбаченого ст. 112 КК України, є безпека держави у політичній сфері (у сфері здійснення вищої державної влади, яка забезпечує її нормальне функціонування, та у сфері діяльності політичних партій).

▪ Суспільна небезпека посягання на політичного чи громадського діяча / І. В. Сервецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 1(17) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18sivchd.pdf>.

Крім того, цей злочин має й обов'язковий додатковий об'єкт – життя людини.

Специфічною ознакою злочину є потерпілий. Ним може бути тільки політичній чи громадський діяч, вказаний у диспозиції ст. 112 КК України, обраний у встановленому Конституцією і законами України порядку.

Підвищену суспільну небезпеку цей злочин має тоді, коли одна і та сама особа є водночас і державним, і громадським діячем (наприклад, народним депутатом України і керівником політичної партії), що треба враховувати в юридичному формулюванні звинувачення.

Перш ніж вести розмову про посягання на політичного діяча, на нашу думку, слід з'ясувати значення поняття «політичний діяч» і «громадський діяч».

Політичний діяч – це особа, яка професійно займається політичною діяльністю, обіймає чи прагне до певної громадської посади. Як правило, деяких політиків обирає електорат, але інших в більшості своїй політиків, чиновників призначають [8].

У деяких випадках поняття «політичний» і «державний» діяч поєднані між собою. Тому посягання на життя політичного чи громадського діяча [9], якими є керівники партій чи громадські діячі громадських об'єднань [10] становить підвищену суспільну небезпеку, і це може паралізувати політичний процес.

Але, на нашу думку, суспільство повинно вимагати від влади рівнозначного захисту як державного, так і політичного діяча. На жаль, політичні діячі не мають рівнозначного захисту від держави, особливо тоді, коли знаходяться в опозиції до влади. На це неодноразово звертали увагу науковці, наприклад О. С. Сотула [11]. Його дослідження свідчать про те, що вбивством політичного діяча можна паралізувати або докорінним чином змінити політичний процес у державі.

▪ Суспільна небезпека посягання на політичного чи громадського діяча / І. В. Сервецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 1(17) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18sivchd.pdf>.

Політичний процес – це форма функціонування політичної системи суспільства, що змінюється у просторі і часі; сукупна діяльність суб'єктів політики, завдяки якій забезпечується функціонування та розвиток політичної системи [12].

Громадський діяч (активізм від лат. *activus*), громадсько-політична діяльність – зусилля, спрямовані на просування соціальних, політичних, економічних, екологічних чи інших змін з бажанням зробити поліпшення в суспільстві [13].

О.С. Сотула стверджує, що проаналізувавши відповідну літературу, дійшов висновку, що в юридичній науці не існувало і не існує чіткого, узагальненого термінологічного поняття державного та громадського діяча, і така ситуація потребує виправлення [11].

Відповідно до ст.1 Закону України «Про політичні партії» закріплено право громадян на об'єднання в політичні партії. Зазначимо, що політична партія – це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах.

Органам державної влади, органам місцевого самоврядування, їх посадовим особам заборонено виокремлювати у своєму ставленні певні політичні партії чи надавати їм привілеї, а також сприяти політичним партіям, якщо інше не передбачено законом, у провадженні їхньої діяльності.

Втручання з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування або їх посадових осіб у створення і внутрішню діяльність політичних партій та їх структурних утворень забороняється [9].

▪ Суспільна небезпека посягання на політичного чи громадського діяча / І. В. Сервецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 1(17) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18sivchd.pdf>.

Все це свідчить про те, що політичні партії та їх керівники знаходяться під державним та кримінально-правовим захистом.

Безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 112 КК України є безпека держави у політичній сфері (у сфері здійснення вищої державної влади, яка забезпечує її нормальне функціонування, та у сфері діяльності політичних партій). Зазначимо, що цей злочин має обов'язковий і додатковий об'єкт – життя людини.

Умисне перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій або їх органів утворює склад злочину, передбаченого ст. 170 КК України [6].

Ми вже наголошували, що потерпілим може бути тільки державний чи громадський діяч, вказаний у диспозиції ст. 112 КК України, обраний (призначений) на посаду у встановленому Конституцією і законами України порядку. Одна й та сама особа може бути водночас і державним, і громадським діячем (наприклад, народним депутатом України і керівником політичної партії), що необхідно враховувати в юридичному формулюванні звинувачення.

Правильна кваліфікація дій винного за ст. 112 КК України потребує встановлення часових меж, в яких та чи інша особа виконує повноваження державного чи громадського діяча.

Згідно з Конституцією і законами України державними (громадськими) діячами як потерпілими згідно зі ст. 112 КК України у відповідних початкових та кінцевих часових межах є: керівних політичної партії – з моменту обрання на цю посаду і до моменту звільнення з посади в порядку, встановленому законами України і статутом відповідної партії.

В умовах здійснення політичної реформи помітно зростає роль політичних партій у розбудові демократичного, громадянського суспільства. Вони покликані представляти та реалізовувати інтереси різних

▪ Суспільна небезпека посягання на політичного чи громадського діяча / І. В. Сервецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 1(17) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18sivchd.pdf>.

соціальних верств населення через участь в органах влади, сприяти формуванню і вираженню політичної волі громадян, впливати на суспільну думку.

Політичні партії посідають особливе місце і відіграють значну роль у суспільно-політичному житті країни, суттєво впливають на формування та діяльність органів державної влади, на економічні, соціальні процеси, суспільні відносини між громадянами.

Слід зазначити, що в Україні діє законодавство з суворими правилами реєстрації політичної партії, які повинні мати програми партії та діяти відповідно до статуту [14].

Крім того, державою встановлені правила ефективного і рівного функціонування політичних партій. Порушення вимог фінансування тягнуть за собою відповідальність [15].-

Наголосимо, що вбивство ж або замах на вбивство політичного діяча, який водночас є членом Уряду України і працівником правоохоронного органу (Міністром внутрішніх справ України), або на життя Генерального прокурора України (який також є працівником правоохоронного органу) у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків кваліфікується тільки за ст. 112 КК України.

З об'єктивної сторони даний злочин полягає у посяганні на життя політичного діяча чи громадського діяча.

Посягання на життя означає вбивство або замах (як закінчений, так і незакінчений) на вбивство політичного діяча чи громадського діяча, які можуть проявитися у діях (здійснення пострілу, нанесення удару ножем, вкладення радіоактивних речовин у робоче крісло тощо) або у бездіяльності (наприклад, не вчинення необхідної медичної процедури, залишення в небезпечному для життя стані). Спосіб посягання значення

▪ Суспільна безпека посягання на політичного чи громадського діяча / І. В. Сервецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 1(17) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18sivchd.pdf>.

для кваліфікації не має (детальніше про поняття вбивство див. коментар до ст. 115 КК України).

Відомо, що злочин є закінченим з моменту безпосереднього здійснення замаху, незалежно від настання фактичних наслідків (шкода здоров'ю державного діяча може бути не заподіяна зовсім). Заподіяння шкоди здоров'ю державного чи громадського діяча, навіть і за мотивом його державної чи громадської діяльності, яке завідомо для винного не могло спричинити смерть, кваліфікується як відповідний злочин, передбачений розділами II, XV або іншим розділом Особливої частини КК України.

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 112 КК України, є осудна особа, якій на момент вчинення злочину виповнилося 14 років.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується виною у вигляді прямого умислу: особа усвідомлює, що вона посягає на життя державного чи громадського діяча, і бажає спричинити його смерть. Мотивами вчинення злочину можуть бути тільки два: бажання припинити державну чи громадську діяльність певної особи або помста за таку діяльність. У будь-якому разі для кваліфікації злочину за ст. 112 КК України достатньо, щоб ініціатор посягання на життя державного чи громадського діяча (замовник, а за відсутності замовника – організатор, підбурювач чи хоча б один із виконавців, коли їх двоє і більше) керувався вказаними вище мотивами. Інші співучасники можуть діяти з корисливим мотивом, із бажання допомогти ініціатору тощо. В окремих випадках це може мати суттєве значення для кваліфікації їхніх дій.

Діяльність політичного діяча – це діяльність відповідної службової особи у масштабах держави. Громадською діяльністю у складі злочину, передбаченого ст. 112 КК України, визнається діяльність громадянина,

▪ Суспільна небезпека посягання на політичного чи громадського діяча / І. В. Сервецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 1(17) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18sivchd.pdf>.

обумовлена його належністю до політичної партії і спрямована на реалізацію функцій і виконання завдань, які стоять перед нею.

Посягання на життя державного діяча не кваліфікується за ст. 112 КК України, коли злочин вчинено для зведення особистих рахунків, коли його мотивами є ревності, намагання уникнути відповідальності, хуліганський мотив тощо.

Наявність, у особи відповідної мети знаходиться за межами складу злочину, передбаченого ст. 112 КК України, і може свідчити про необхідність кваліфікації її дій за сукупністю злочинів, передбачених ст. 111 КК України (у формі надання іноземній державі, іноземній організації чи їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України) або ст. 109 (у формі дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади) і ст. 112 КК України.

Посягання на життя державного чи громадського діяча, вчинене у зв'язку з його державною чи громадською діяльністю, повністю охоплюється ст. 112 КК України і додаткової кваліфікації за п. 8 ст. 115 КК України не потребує.

Якщо винний, бажаючи вбити потерпілого у зв'язку з його державною чи громадською діяльністю, помилився і позбавив життя іншу людину (скажімо, схожу за зовнішнім виглядом), його дії слід кваліфікувати за правилами фактичної помилки: за ст. ст. 15 і 112 КК України як замах на злочин, який він намагався вчинити, та за відповідною частиною ст. 115 КК України.

Певні складнощі може викликати кваліфікація посягання на життя державного чи громадського діяча, коли цей злочин вчиняється на замовлення.

▪ Суспільна небезпека посягання на політичного чи громадського діяча / І. В. Сервецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 1(17) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18sivchd.pdf>.

У ситуації, коли безпосередній виконавець злочину не знає, кого саме і за яких первинних мотивів замовника він убиває, його дії не можуть кваліфікуватися за ст. 112 КК України. Оскільки безпосередній виконавець не усвідомлював справжнього значення вчинюваних ним дій, але його наміром охоплювалось те, що він вчинює вбивство на замовлення, він повинен нести відповідальність за п. 11 ст. 115 КК України. Вчинення такого вбивства не тільки на замовлення, а й з корисливих мотивів вимагає додаткової кваліфікації дій виконавця за п. 6 ст. 115 КК України. Коли безпосередній виконавець злочину усвідомлює, що вбиває державного чи громадського діяча у зв'язку з його державною чи громадською діяльністю, його дії треба кваліфікувати за ст. 112 КК України, а дії замовника як організацію чи підбурювання до вчинення цього злочину за ст. ст. 27 і 112 КК України. Додаткової кваліфікації за п. 11 ст. 115 КК України у такому випадку не потрібно, оскільки посягання на життя державного чи громадського діяча охоплює будь-які об'єктивні ознаки умисного вбивства за обставин, які обтяжують покарання, крім вбивства з корисливих мотивів.

У випадку, коли винний вчинив посягання на життя державного чи громадського діяча і водночас вбивство інших людей шляхом вибуху чи інших загально – небезпечних дій, відповідальність настає за сукупністю злочинів.

Висновки. Викладені теоретичні результати, які складають основний зміст наукового аналізу, є спробою заповнити прогалини у кримінально-правовому, соціально-правовому та кримінологічному вивченні посягання на життя державного, політичного чи громадського діяча.

На підставі викладеного пропонуємо доповнити нову ст.112 прим 1. КК України і викласти в такій редакції: «Посягання на життя політичного чи громадського діяча або членів їх сімей».

▪ Суспільна безпека посягання на політичного чи громадського діяча / І. В. Сервецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 1(17) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18sivchd.pdf>.

Доповнити ч. 1 ст. 344 КК України і викласти в такій редакції: «Незаконний вплив у будь-якій формі на політичного діяча (керівника зареєстрованої в установленому законом порядку партії) – карається позбавленням волі на строк до п'яти років».

У зв'язку з цим, провести реформу політичної системи в Україні так, щоб усунути будь-які протиріччя між державними та політичними діячами.

Необхідно визначити відповідальними правоохоронні органи, які б несли відповідальність перед суспільством за вільний розвиток політичних партій. Це б призвело до значного зменшення кількості політичних партій, а посягання на життя та здоров'я політичного чи громадського діяча було б найтяжчим злочином проти суспільства.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К. : Преса України, 1997. – 80 с.
2. Про Службу безпеки України: Закон України // Відомості Верховної Ради України від 25 березня 1992, № 27, ст.382.
3. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України // Відомості Верховної Ради України від 4 березня 1998р. (ст. ст. 5-7, 13, 15, 17-18).
4. Про Національну поліцію: Закон України // Відомості Верховної Ради від 2 липня 2015, № 40-41, ст.379.
5. Політичні партії – Департамент державної реєстрації. ddr.minjust.gov.ua/uk/ca9c78cf6b6ee6db5c05f0604acdbdec/politychni_partiyi
- 6 Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131.

▪ Суспільна небезпека посягання на політичного чи громадського діяча / І. В. Сервецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 1(17) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18sivchd.pdf>.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квітня 2012 року // Голос України. – 2012. – 90-91. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

8. Політичний діяч. Вікіпедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

9. Політичний діяч – термін, який використовується щодо осіб, які посідають найвищі державні посади – президенти держави, голови уряду, а також найбільш визначні та впливові політики. Державний діяч. Вікіпедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

10. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 грудня 2012 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

11. Сотула О.С. Кримінально-правове визначення державного і громадського діяча за законодавством України // Правова держава. – 2002.- № 4.- С. 95 -99.

12. Політичний процес – Вікіпедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Політичний_процес.

13. Громадський діяч – Вікіпедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Активізм>

14. Про політичні партії: Закон України від 5 квітня 2001 р. (ст. ст. 1,2).

15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції: Закон України // Відомості Верховної Ради, 2015, № 49-50, ст.449.

▪ Суспільна небезпека посягання на політичного чи громадського діяча / І. В. Сервецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 1(17) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18sivchd.pdf>.

Сервецький І. В.

Суспільна небезпека посягання на політичного чи громадського діяча

У статті розглянуті проблемні питання кримінальної відповідальності за посягання на політичного діяча і проблемні питання притягнення до відповідальності осіб, які посягають на життя та здоров'я політичного діяча. Запропоновані шляхи усунення суперечностей в діяльності правоохоронних органів та спеціальних служб щодо визначення компетентності та відповідальності за життя та безпеку політичного діяча.

Ключові слова: політичний діяч, кримінальна відповідальність, посягання.

Сервецький І. В.

Общественная опасность посягательства на политического или общественного деятеля

В статье рассмотрены проблемные вопросы уголовной ответственности за посягательство на политического деятеля и проблемные вопросы привлечения к ответственности лиц, которые посягают на жизнь и здоровье политического деятеля. Предложены пути устранения противоречий в деятельности правоохранительных органов и специальных служб при определении компетентности и ответственности за жизнь и безопасность политического деятеля.

Ключевые слова: политический деятель, уголовная ответственность, посягательство.

-
- Суспільна небезпека посягання на політичного чи громадського діяча / І. В. Сервецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 1(17) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18sivchd.pdf>.

Servetskyi I. V.

Public danger of encroachment on a political or public figure

The article deals with the problematic issues of criminal responsibility for encroachment on a political figure and problematic issues of prosecution of individuals who encroach on the life and health of a politician. The ways of elimination of contradictions in the activity of law enforcement bodies and special services on the determination of competence and responsibility for the life and safety of a politician are proposed.

Key words: political activist, criminal responsibility, encroachment.

-
- Суспільна небезпека посягання на політичного чи громадського діяча / І. В. Сервецький // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 1(17) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18sivchd.pdf>.